

■ A projekt során eddig feldolgozott területek a mai magyar közigazgatásban. A térképet készítette: Demeter Gábor – Kollányi László – Németh Gábor – Péntes János. A megjelenített adatokat az OTKA K 108919, 132475 és 132609 számon támogatott pályázata során dolgozták fel. A 2014 óta tartó projekt már a magyarországi hódoltság területének mintegy 50%-a esetén biztosítja a hozzáférést az oszmán összeírások adataihoz. Az adatok elérhetők a <https://adatbazisokonline.hu/adatbazis/oszman> linken. A területek hódoltság kori térképének elkészítése és megyénkénti georeferálása az egyes megyék szakembereinek bevonásával megkezdődött

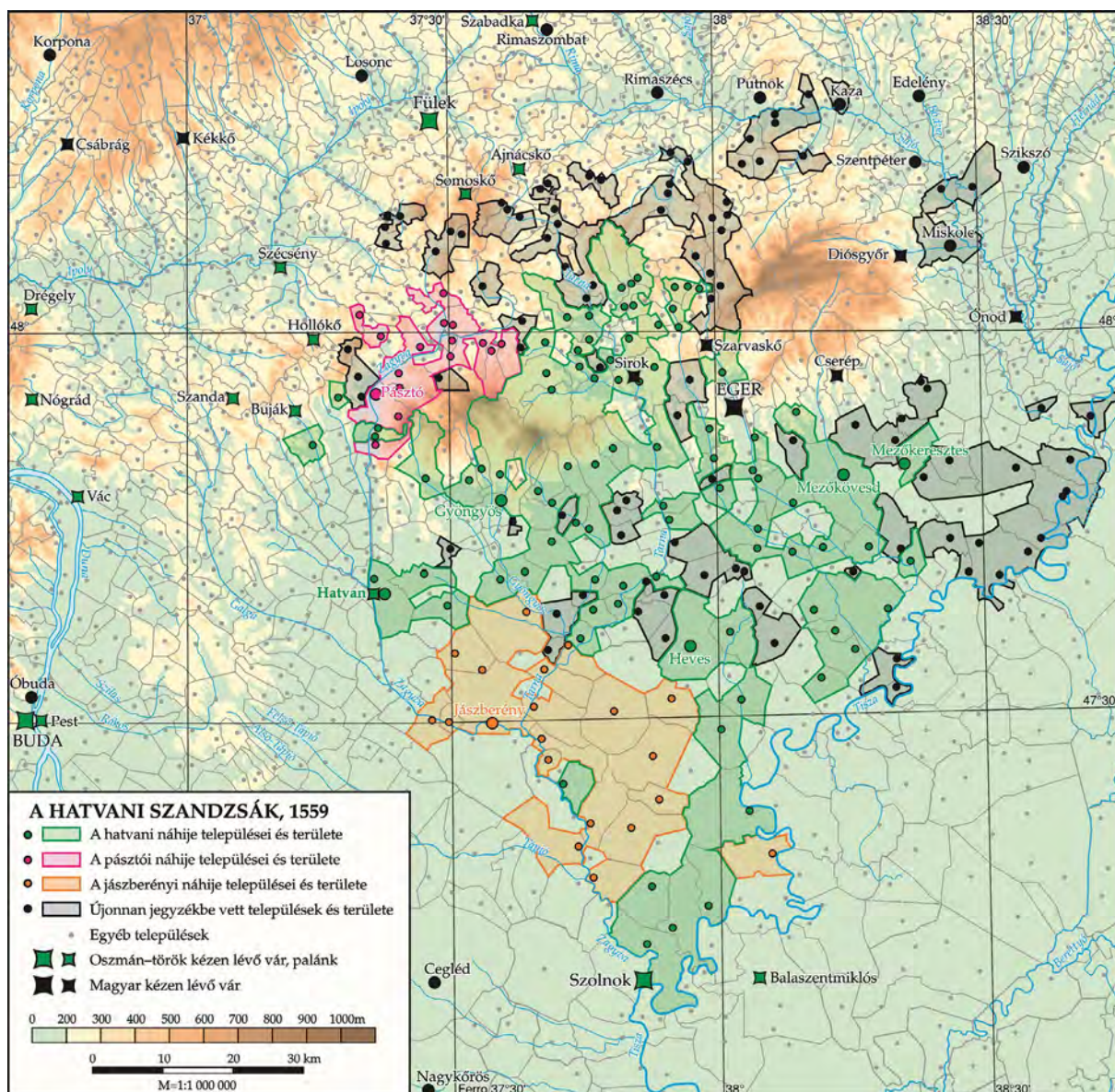
a komparatív kutatások lehetőségének mind szélesebb biztosítása érdekében szükségessé vált a Magyar Kamara által irányított, ugyancsak a 16–17. században készült magyar összeírásokat tartalmazó „Porta (dika) összeírások (E 158)” című relációs adatbázis átdolgozása és szinkronizálása.

MNL: Záros Zsolt a korrekció során a keresés, az összehasonlítás és a vizualizáció igényeinek megfelelően teljesen újragondolta és egy egységes összeírásémát létrehozva átalakította az adatbázis logikai és fizikai adatmodelljét, valamint új feltöltő és publikus felületet alakított ki. Az új adatbázissémába folyamatosan zajlik a pontosított adatok migrálása.

MNL–BTK TTI: A migrált adatok tesztelését és szükség szerinti javítását Sz. Simon Éva és Demeter Gábor folyamatosan végzi.

Az új, egységes adatbázis-szerkezet nemcsak az oszmán összeírásokkal történő, hanem

a későbbiekben majd a 18–19. századi összeírásokkal elvégzendő összehasonlító vizsgálatok lehetőségét is minden eddiginél jobban biztosítja. Mindeközben a korrekciós munkák a dikális összeírások olyan adatainak a pontos megjelenítését is lehetővé teszik az adatbázisban, amelyek eddig kimaradtak vagy elnagyoltan szerepeltek, ezzel megkönnyítve értelmezésüket. A szinkronizált adatbázisban megjelennek a települések középkortól a 17. századig elfogadott normalizált névalakjai, emellett a vizualizációt biztosító térinformatikai ID-k, és egy újonnan kialakított, a birtokosokat jelölő szinkódolás, amely majd a 16–17. századi magyar birtokviszonyok különböző időmetszetű megjelenítésének alapjául szolgálhat. A dikális összeírások adatbázisának átalakításával egy olyan, 16–17. századi település- és gazdaságtörténeti adatokat tartalmazó adatbázisrendszer jött létre, amely képes biztosítani az osz-

■ A hatvani szandzsák 1559. évi térképe (1:1 000 000). A térképet készítette: Nagy Béla – Hegyi Klára

mán–magyar közös uralom (kondominium) mélyreható kutatását, hosszabb távon pedig lehetőséget teremthet a középkortól egészen a 19. századig terjedő, összeírások alapján megjeleníthető közigazgatási és birtoklástörténeti folyamatok elemzésére.

3. Térinformatikai fejlesztés

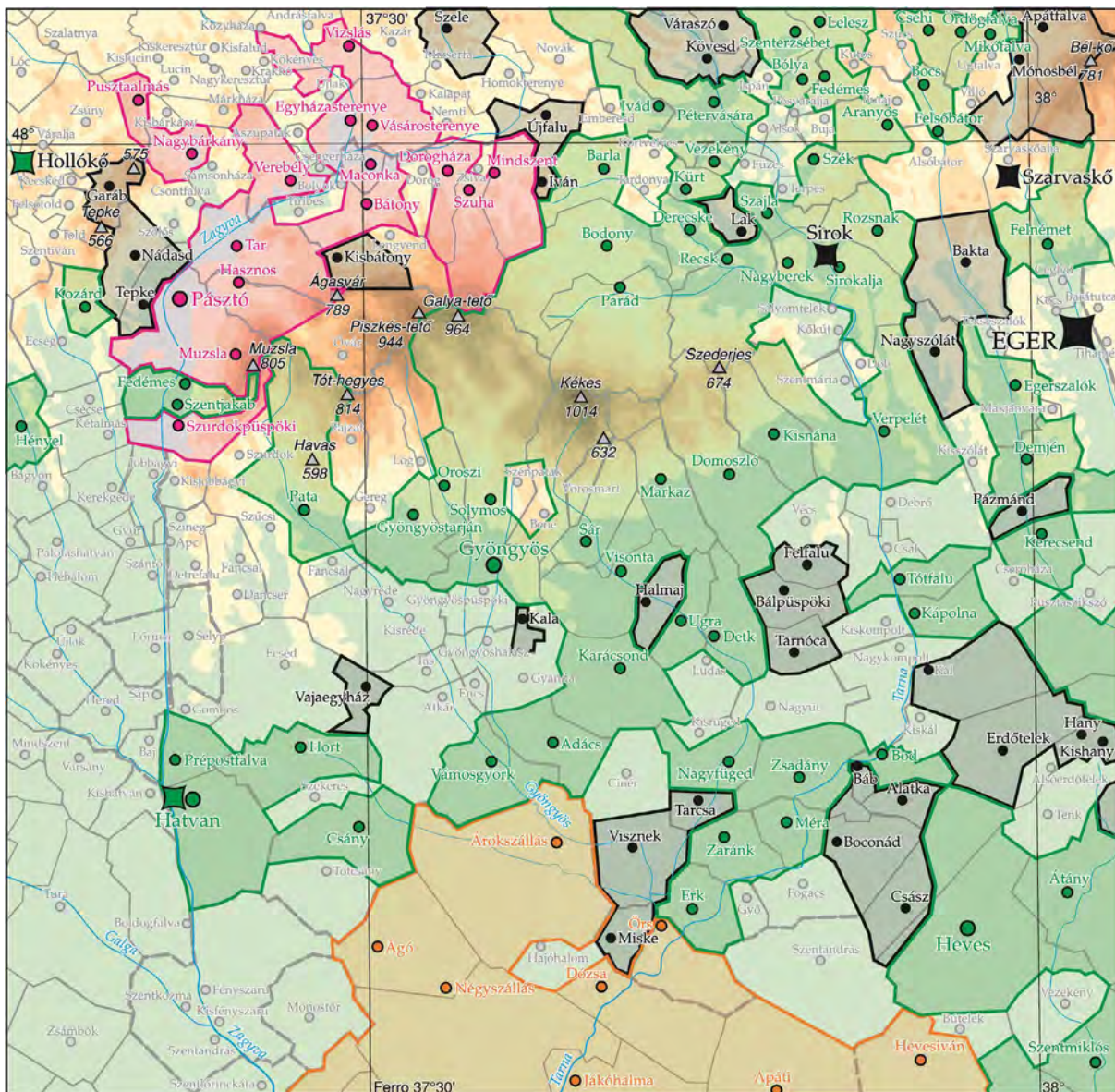
a) Az oszmán–magyar adatbázisrendszer szinkronizált működésének egyik alapfeltétele az adatbázisokban szereplő településnevek ellátása normalizált névalakokkal és térinformatikai azonosítókkal (ID).

MNL: Sz. Simon Éva a Magyar Nemzeti Le-

véltár önrészét teljesítve a dikális összeírásokban szereplő több mint 50 000 helynévi rekord esetében végezte el a településnév-azonosítók (Névtér ID) összekapcsolását a térképi azonosítókkal (Engel ID).

b) Az OTKA K 108919 számú pályázat során készített, középkor végi adatokon alapuló, településszintű alaptérkép továbbfejlesztéseként:

BTK TTI: Demeter Gábor irányításával sor került egy jó felbontású domborzati alaptérkép vetületbe húzására az alaptérkép alá, ezzel lehetővé vált nagyon finom beállítású domborzati térképek előállítása, ami az alföldi viszonyok esetében nélkülözhetetlen.

■ A Mátra hegység és környéke az oszmán közigazgatásban az 1559. évi összeírás adatai alapján (1:400 000). A térképet készítette: Nagy Béla – Hegyi Klára. Legalább 1:400 000 méretarányú térképre van ahhoz szükség, hogy minden településnevet olvasható méretben lehessen feltüntetni a kinyomtatandó papírtérképes változatban. Ilyen részletességű és megbízható tartalmú topográfiai térképek csak a 18. század végén jelennek meg. Így a mi alaptérképünk vízrajza és településhatárai a Lipszky János-féle országtérkép (1:480 000) tartalma, a települések névalakjai az Engel Pál-féle Magyarország a középkor végén című CD-anyag alapján szerepelnek. A háttérben levő színfokozatos domborzatábrázolás egy mai, 1:500 000 méretarányú térkép tartalma 100 méteres alapszintközszel (ebben a méretarányban a mai domborzat mint a térkép legállandóbb eleme elfogadható a 16–17. századra is). A problémát a különböző vetületű alaptérképek egybegyűrése 1:400 000 méretarányban, illetve a néhányévig átlátszó színezése (1562-ben már 14 náhije van a hatvani szandzsákban) jelenti. Olyan színezés kell, amely lehetővé teszi a néhányévig egymástól való gyors megkülönböztetését és közben nem takarja ki a háttérben lévő szintén színes domborzatábrázolást. A most közölt egyik térkép egy 1:1 000 000 méretarányra kicsinyített 1559. évi szandzsáktérkép községnevek nélkül (ezek ebben a méretarányban olvashatatlanul kicsik lennének), csak vár- és mezővárosnevekkel (előző oldalon). A másik térkép (fent) pedig egy Mátra környéki kivágat az 1:400 000 méretarányú alaptérképből: érzékeltetendő a térkép adatmennyiségét

BTK TTI: Nagy Béla elkészítette a hatvani szandzsáknak a relációs adatbázisba 2014–2018 között, illetve a szegedi szandzsáknak 2020-ban betöltött adatai alapján az M=1:400 000 méretarányú, javított alaptérképét. A térké-

pek alapja Engel Pál: Magyarország a középkor végén című térképének síkrajza és névrajza, Lipszky János 1800 körüli M=1:470 000 méretarányú digitális országtérképének vízrajza, síkrajza és névrajza, a mai Magyarország

fontosabb domborzati, táj- és vízneveivel M=1:500 000 méretarányú térképek összeszerkesztése. Az új térképeken kísérlet történt az alsóbb közigazgatási egységek (náhijék) és a színfokozatos domborzatrajz együttes megjelenítésére.

Az új térképek jól szemléltetik az oszmán terjeszkedés földrajzi determináltságát. Ugyanakkor a 16. század végére megszaporodó közigazgatási egységek ábrázolása az eddig alkalmazott eljárással már lehetetlen, ezért a TatukGIS-ből kinyert adatok más térinformaticai szoftverben történő megjelenítési lehetőségeit is vizsgáljuk.

Kutatócsoportunk céljai közt szerepel a feldolgozott adatok összekapcsolása más projektek 1910-es és 1808-as névanyagaival. A különböző korszakokra vonatkozó projektek egységesítése lehetővé teszi a bizonytalan településrészek lokalizálását, azonosítását. Az eredmények egységes megjelenítése érdekében előkészületeket tettünk egy webszerver létrehozására.

4. Tudományos közlések

a) Megjelent publikációk:

MNL–BTK TTI: 1 angol nyelvű cikk, 1 magyar nyelvű könyv, 3 magyar nyelvű könyvfőjezet, 3 magyar nyelvű cikk (Lásd MTMT)

b) Megjelenésre váró tanulmányok:

MNL:

Sz. Simon Éva

– A magyarországi oszmán terjeszkedés és hódoltatás stratégiája. (Frank Tibor: *Az oszmán birodalom tündöklése és bukása*)

BTK TTI:

Nagy Béla: térképek

– Hatvani szandzsák, 1546 (náhijék településeivel és területével, szemben álló végvárakkal)

– Hatvani szandzsák, 1559 (náhijék településeivel és területével, szemben álló végvárakkal)

– Hatvani szandzsák, 1562 (náhijék településeivel és területével, szemben álló végvárakkal)

c) Előkészületben lévő publikációk:

MNL:

Sz. Simon Éva: A Dél-Dunántúl oszmán birtoklástörténete. (Készültség: 40%)

BTK TTI:

Fóti Miklós: A zombori náhije Varjas településének beazonosítása török összeírások alapján. (Készültség: 90%)

Fóti Miklós: A szegedi szandzsák – forráskiadás (Készültség: 30%)

Hegyi Klára: A hatvani szandzsák – monográfia (Készültség: 60%)

Sudár Balázs: Regionális történetírás – Szekszárd példája (80%)

Sudár Balázs: A szekszárdi szandzsák – kismonográfia (Készültség: 30%)

d) Konferencián való részvétel:

A tervezett konferenciák a járványhelyzet miatt elmaradtak. A részvételre szánt költségvetési összeget a későbbiekben kívánjuk felhasználni.

5. Forrásfeltárás

2020-ra tervezett kutatóutak a járványhelyzet miatt elmaradtak.

MNL:

Terveztük, hogy megrendeljük a szegedi szandzsáknak a Bibliothèque Nationale de France (Párizs) gyűjteményében őrzött defterét, e célból a járvány kirobbanása után levélben fordultunk az őrző intézményhez, de a karanténok miatt az egyeztetések megszakadtak. A feldolgozást a defter egy több töredékből összeállítható, MNL-ben őrzött mikrofilmmásolata alapján készítettük el. A járványhelyzet elmúltával ellenőrzésre lesz szükség az eredeti összeírás alapján. A kutatóútra szánt költségvetési összeget ezért a későbbiekben kívánjuk felhasználni.

BTK TTI:

A Bibliotheka Narodowa (Varsó) gyűjteményében lévő defterekről a további kutatások során kiderült, hogy a második világháború idején megsemmisültek. A kutatóútra szánt költségeket egy 2019-ben Isztambulban feltárt, részben magyar vonatkozású, új forrásegyüttes átvizsgálására szeretnénk átcsoportosítani a járványhelyzet elmúltával.

(Sz. Simon Éva)